

Зборови Удружене опозиције у Бару и Виру августа 1935. године били су масовно посјећени захваљујући раду комуниста са масама. Садржина говорâ, пароле и донијете резолуције потврђују да је Партија успјела да укаже на све слабости постојећег режима и да реализује своје планове окупљања маса на линији стварања Народног фронта у Црној Гори. Ови зборови представљају, у низу других акција у 1935. години, велики успјех Комунистичке партије у Црној Гори.

Вук Рецић

НЕКИ ПОДАЦИ О РАДУ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИХ ОДБОРА У ПЉЕВАЉСКОМ СРЕЗУ 1941. И 1942. ГОДИНЕ

Развој народноослободилачког покрета је послије тринаесто-јулског устанка ишао брзо и у пљеваљском срезу. Борбене јединице су нарастале из дана у дан, а њихова потреба за храном и ратном опремом захтијевала је да се организује позадина. Већ у августу и септембру 1941. године приступило се формирању одбора Народноослободилачког фронта.¹ Ти одбори вршили су у почетку оне функције које касније обављају општински и срески народноослободилачки одбори. Ови одбори су, значи, били преходници стварања легалних народноослободилачких одбора, што значи народне власти. „Прикупљали су добровољне прилоге у новцу и намирницама за партизане и избјегле породице из Пљеваља.“² Улога ових одбора била је прилично велика, нарочито за овај крај, јер ће већ почетком децембра (1. XII) доћи до напада на град. Требало је већ тада прихватити „Црногорски НОПО за операције у Санцаку“,³ који је тада имао 3.500 бораца. Према томе, одбори су морали уложити велики напор у припреми за обезбјеђење исхране и смјештаја великог броја људи. Ако се узме у обзир да је то била изузетно тешка прилика, а одбори нијесу имали неког дужег искуства у раду, онда се слободно може рећи да су они стварно одговорили својој намјени у датом моменту.

Међутим, одбори Народноослободилачког фронта убрзо су замијенили легалним народноослободилачким одборима, и то сеоским, општинским, а касније је формиран Срески народноослободилачки одбор. „Концем децембра 1941. године изабран је Општински народноослободилачки одбор (ОНО) општине пренђанске. Тада су већ били изабрани сеоски НО одбори — у већини села те општине. Предсједник Општинског НОО био је Урош Кнежевић, а секретар Душан Раичевић. 25. јануара 1942. године изабран је НОО косаничке општине, са предсједником Марком

¹ „Пљеваљски срез“, бр. 251/61, Завичајни музеј у Пљевљима, стр. 36.

² Исто.

³ Исто.

Марковићем и секретаром Радомиром Зуковићем. У илинобрдској општини председник НОО био је Радош Илинчић, а секретар Слободан Видаковић. На Мељаку НОО је изабран почетком марта 1942. године.⁴ Одбори су били основани у свим општинама на територији бившег пљеваљског среза, изузев у општинама Отиловићи и Готовуша, јер су оне биле у непосредној близини града. „Шеснаестог јануара 1942. године у селу Маоче, на мјесту Рачко брдо, у кући Гаљана Фелаковића, изабран је НОО за срез пљеваљски. Председник је био Душан Ивовић, секретар Ђорђевић Перунички а економ Ристан Павловић.“⁵ Развој народне власти, као што се види, текао је нормално као и у другим крајевима наше земље. Одбори су и на овом терену одиграли прилично велику улогу. Овај дио Санцака налази се на тремећи између Србије, Босне и Црне Горе, па је и улога рада ових одбора усљед географског положаја била утолико већа.

Рад народноослободилачких одбора био је разноврстан, јер су они често вршили и судске послове, одржавање реда и мира на својој територији итд. Тако су одбори поред снабдијевања војске имали и низ других функција. Из њиховог рада навешћу и један број докумената који очигледно потврђује да рад тих одбора није био лак. Писмо које је упутио Срески народноослободилачки одбор Одбору у селу Ђурђевића Тара, датирано 28. априла 1942. године, садржи и сљедеће: „Друг партизан из баталјона Ђуро Ј. Раонић жали се да његова породица нема парчета хљеба има три дана. . . За сваку је осуду да Одбор дозволи да једна партизанска породица гладује. Нека сеоски одбор нађе начина да се Раонићу помогне у исхрани. . . У сваком случају Одбор је дужан одмах интервенисати. . . помоћи гладнима.“⁶ Види се да је Срески одбор одмах реаговао на такве појаве. Исхрани становништва поклањана је иначе велика пажња. Тако је на 34 домаћинства издато 1034 кг јечма, 633 кг овса за сјетву, а за храну на седам породица 94 кг жита. Дијељена је и сточна храна сиромашним породицама. „Овлашћује се Нар. осл. одбор Ђурђ. Тара да се изузме 100 метара сијена и да раздијели сиромашним становницима своје кметције. Имућни ће платити накнаду коју накнадно одреди Ср. НОО у споразуму са овим штабом“⁷

Одбори се, међутим, нијесу старали само за своју територију, него и за територију других одбора. Било је случајева да су одбори додјељивали жито за војску или болнице које су се налазиле на другој територији. Тако су се одбори помагали између себе, што се види из писма штаба Дурмиторског народноослободилачког партизанског одреда Народноослободилачком одбору Бобово од 11. фебруара 1942. године:

⁴ Исто, стр. 37.

⁵ Исто, стр. 37.

⁶ Исто, стр. 38.

⁷ Исто.

⁸ Оригинал у архиву В. И. института, рег бр. 14, ф. 3, к. 1674.

„Добили смо ваш акт од 9. фебруара у коме нам јављате да нам је Народноослободилачки одбор из Челебића додијелио за болницу Дурмиторског НОП одреда десет метара жита.

За пребацивање жита ми смо прихватили ваш предлог, тј. да пошаљемо неколико људи до вас, па ћете ви са њима тамо организовати читаву ствар, дати им коње за пребацивање, упутити их како буде требало итд.“⁸

Организација рада НОО се усавршавала из дана у дан и функционисање њихових органа текло је беспријекорно. За тако сложен и тежак рад у датим условима требало је имати савршену организацију, добро људство и извјестан ауторитет, односно популарност у народу. Ако се узме и то да је овај крај био један од најзаосталијих и сиромашан, а и под прилично јаком непријатељском пропагандом, онда се слободно може рећи да је нормалан рад народноослободилачких одбора на овом терену био велики успјех НОП-а. Баш тих дана боравио је Врховни штаб у Фочи, где су изашли чувени „Фочански прописи“, први званични акт-упутство о раду и стварању одбора народне власти на терену.

Одбори су се, као што је познато, бавили разним пословима — преношењем рањеника, исхраном војске и становништва, суђењем и одржавањем јавног реда и мира итд. Ових неколико слједећих диокумената доказују да је њихов рад био тежак и разноврстан.

Штаб Пљеваљског ослоб. парт. одреда пише 16. априла 1942. године Општинском нар. осл. одбору Кутуша: „Одмах одредите осам људи за пренос рањеника од штаба до главног моста на Тари. Ово учините одмах, пошто је у питању тежи болесник. Људе одредите из најближе околине, да би се друг што прије пренио.“⁹

Повезаност између штабова и народноослободилачких одбора на терену је била редовна, а наређења, захтјеви и др. извршавали су се брже уколико је случај био хитнији, што нам потврђује напријед наведени докуменат.

Од судских одлука појединих народноослободилачких одбора навешћу и ова два карактеристична примјера. „Спор око подјеле Симеуна Јоксимовића и снахе му Анђелије из села Пренђана рјешавао је и ријешио Срески НОО. Рјешење из 1942. године и дан-данас је на снази.“¹⁰ „Нешко Милојичић је покрао испред Италијана склоњено дјевојачко рухо ћерке Теодосија Бабића. Општински НОО, као судско вијеће, држао (донио — ВР) је осуду којом се Милојичић осуђује на смрт стријељањем. Приликом истраге Милојичић је признао да је као шверцер гурнуо свога рођеног брата у провалију у кањону Таре, да би му опљачкао дуван. Срески НОО је потврдио ову пресуду и она је извршена.“¹¹

⁹ Оригинал у архиву В. И. института, рег. бр. 8, ф. 18, к. 1671.

¹⁰ „Пљеваљски срез“, стр. 37.

¹¹ Исто.

Одбори су расправљали имовинске парнице и тешке криминалне преступе. Види се да је то била права народна власт с пуним законским правима. Пресуде су се доносиле према тежини случаја, односно кривице. Ево примјера лаке кривице: „Једна жена је кажњена због дјела крађе да мјесец дана чисти просторије једне партизанске чете.“¹²

Код појединих одбора често је било и прилично великих слабости у раду, па се чак понекад није знало ни сједиште народноослободилачког одбора. У таквим случајевима Срески НОО је хитно интервенисао и доводио поново ствари у ред. То се види из писма СНОО од 10. априла 1942. године упућеног НОО Косаница, у коме се захтијева да „Општински одбор одмах отвори своје канцеларије, тако да би грађани знали радно вријеме и гдје се налазите, а не да вас траже по вашим кућама. Радно вријеме Одбора обнародујте.“¹³

Вођено је рачуна и о томе да се ради објективно и да се сузбије рођаштво, протекционизам и слично. Ево примјера: „Одредити одмах осам пари волова са четворо саоница. Волове одредити од онога ко их има, а никако бирати с обзиром на родбинске везе или ма што.“¹⁴

Одбори су такође водили рачуна и о народној имовини, хитно интервенишући да се она не уништава, разноси, краде и слично. „Према обавјештењу штаба Друге тарске чете, становници Ђурђевића Таре разносе готову грађу са главног моста и употребљавају за своје сврхе без ичијег одобрења. Грађа која се налази на мосту је народна имовина коју појединци не могу и не смију употребљавати за своје сврхе. Она је потребна за оправку моста и помоћ погорјелој сиротињи, а никако појединцима за ложење или за ма шта друго. Те према томе нека Одбор одмах саопшти грађанима да од грађе која се налази на мосту не смије недостајати ни један комад. Сваки онај који убудуће прекрши ово наређење биће најстрожије кажњен за пљачку и уништавање народне имовине. Дужност је Одбора да о свим лицима која се не буду придржавала предњег извијести Штаб одреда и исте овамо стражарно спроведе.“¹⁵

Поред осталог одбори су нарочито водили бригу о војсци, а то је у ствари био њихов најважнији задатак. Међутим, та брига је често била таква да је зачуђавала борце приликом њиховог доласка у село. „Ако буде било могуће добро би било да се издјејствује још нешто жита са Челебића, јер и војска и народ овамо много оскудијевају — нијесмо у стању неких пута ни да

¹² Исто.

¹³ Исто.

¹⁴ Оригинал у архиви В. И. института, рег. бр. 6, ф. 2, к. 1671.

¹⁵ Исто, рег. бр. 7, ф. 16, к. 1671.

¹⁶ Оригинал у архиви В. И. институт, рег. бр. 14, ф. 3, к. 1674.

уредно дочекамо или испратимо чету партизана која долази из акција или одлази у акције.“¹⁶ Према томе, иако је народ оскудијевао он ипак није дозволио да и војска гладује.

Одбори су се такође старали и о избјеглицама и указивали им сваку помоћ, нарочито у храни: „Издајте Николи Јовићу из фонда 50 килограма брашна и на име Милосава Чеперца 10 килограма“.¹⁷

Преко одбора је често вршена и мобилизација људства за рушење комуникација или грађење појединих објеката, већ према потреби: „Наређује се да предсједник НОО позове све способно људство од 16—50 година да дође у Штаб одреда најкасније до 4 сата данас послерије подне. Сви ће понијети трнокопе (пијукe), лопате, мотике и сјекире. Понијети храну за један дан. За неизвршење овог наређења казнићемо најстрожије по ратним законима.“¹⁸

Извршни органи НОО биле су сеоске партизанске страже, које су извршавале наређења и одлуке. „НОО су имали оружане формације, сеоске партизанске страже, које су служиле НОО за извршавање њихових наређења а првенствено за одржавање јавног реда и обезбјеђење мирног живота народу на ослобођеној територији. Једна пљачкашка банда из села Барица и Равне Ријеке, срез бјелопољски, напала је у селу Маочу двије муслиманске породице са намјером да убије једну дјевојку и опљачка 60 оваца. Али, на мјесто је одмах дошла партизанска сеоска стража, којој је пошло за руком да убије једног пљачкаша, другог ухвати, претме овце и врати их власницима.“¹⁹

Као што се види, рад народноослободилачких одбора био је стварно тежак, али разноврстан и успјешан. Успјех у раду одбори су постизали захваљујући подршци и разумијевању народа од кога су и били изабрани. „НОО су бирани на демократски начин, кад се узме у обзир да је то било ратно вријеме. Но, у сваком случају НОО су бирани на сеоским конференцијама. Сељаци су могли слободно предлагати кога хоће и бирати оне који су им највише одговарали. Општинске НОО бирали су представници, делегати свих сеоских НОО. При томе се водио курс да сва села буду заступљена у општинским органима власти. И најзад представници свих општинских НОО изабрали су Срески НОО од 11 чланова.“²⁰

У раду одбора је постојала дисциплина, која је и омогућавала успјешан рад. НОО су на овом терену били врло активни и популарни, а народ их је схватио као једину власт на коју се у тим тешким данима могао ослонити. Треба истаћи да су нижи органи народне власти дисциплиновано извршавали наређења ви-

¹⁷ Исто, рег. бр. 4, ф. 15, к. 1671.

¹⁸ Исто, рег. бр. 1, ф. 16, к. 1671.

¹⁹ „Пљеваљски срез“, стр. 38.

²⁰ Исто, стр. 39.

ших органа. Негативни одборници смјењивани су на сељачким скуповима. Народни одбори у срезу пљеваљском били су се у периоду од 1941—1942. године афирмисали не само као правна власт, што су они у ставри и били, већ и као стварна народна власт која ради правилно, која води бригу о сиротињи на чији рад утиче народ.“²¹

Овај плодносни рад у 1941. и 1942. години прекинут је трећом непријатељском офанзивом. Одступањем наших снага за Босну престао је и легалан рад народноослободилачких одбора, јер је тада пљеваљски срез постао привремено окупирана територија.